

وزارت امور اقتصادی و دارایی

ارزیابی بانکداری
بدون ربا در ایران

معاونت امور اقتصادی

نام اصلی طرح: بررسی و ارزیابی بانکداری بدون ربا در ایران

مسئول اجرای طرح تحقیقی: دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی، بازرگانی و خدمات (سیدحسین میرحلیلی)

گروه کارشناسی: سیدحمید شمع‌ویزی، علی طایفه علی‌بیگی، بیژن عبدی،

رفعت شکوهی و زهرا ایزدی

سایر همکاران طرح: انور سپهری، علی‌اصغر ناظمی شیروان

معاونت امور اقتصادی

وزارت امور اقتصادی و دارایی

چاپ اول، پاییز ۱۳۷۴، تهران

-
- کلیه حقوق مربوطه متعلق به معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی می‌باشد.
 - نکات مندرج در این تحقیق مبتنی بر اندیشه و رأی نویسندگان آن است و انتشار این مطالب از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی مبین تأیید نظر آنان نیست.
 - نقل مطالب با ذکر مأخذ مجاز است.

فهرست مطالب

شماره صفحه

مقدمه

فصل اول: روند بانکداری بدون ربا در جهان

مقدمه

۱

۳

۵

۷

۹

۱۲

۱۴

۱۸

۲۰

۲۱

۲۲

۲۳

۲۶

۲۷

۳۰

۳۱

۳۱

۳۲

۳۳

۳۳

۳۵

۳۶

۱. بانک‌های تجاری اسلامی

۱-۱. بانک‌های اسلامی مصر

۱-۲. بانک اسلامی فیصل سودان

۱-۳. بانک اسلامی مالزی (Berhad)

۱-۴. بانک اسلامی بنگلادش با مسئولیت محدود

۱-۵. سایر بانک‌های تجاری اسلامی

۲. شرکتهای سرمایه‌گذاری اسلامی و شرکت‌های دارنده سهام

۲-۱. دارالامال الاسلامی

۲-۲. بانک توسعه اسلامی

۳. بانکداری اسلامی در پاکستان

۳-۱. تجهیز منابع پولی

۳-۲. اعطای تسهیلات بانکی

۳-۳. نقش بانک مرکزی

۳-۴. نظام بانکی و مالی

۳-۴-۱. بانک مرکزی

۳-۴-۲. بانک‌های تجاری

۳-۴-۳. بانک‌های تخصصی

۳-۴-۴. مؤسسات مالی غیربانکی*

۳-۴-۵. مؤسسات سرمایه‌گذاری

۳-۵. مشکلات و راه‌حل‌ها

۳۹	فصل دوم: سیر تکامل بانکداری بدون ربا در ایران
۴۱	مقدمه
۴۲	مرحله اول: ملی کردن بانکها و تغییر مالکیت
۴۵	مرحله دوم: تصویب لایحه اداره امور بانکها
۴۶	مرحله سوم: ادغام بانکها
۵۲	مرحله چهارم: برقراری حداقل سود تضمین شده و کارمزد
۵۵	مرحله پنجم: مذاکرات شورای پول و اعتبار و تدوین لایحه
۵۶	مرحله ششم: مذاکرات مجلس شورای اسلامی
۵۸	پیوست شماره ۱: قانون ملی کردن بانکها و ماده ۱۱۶ قانون تجارت
۵۹	پیوست شماره ۲: لایحه قانونی اداره امور بانکها
۶۵	فصل سوم: ابعاد نظری، چارچوب قانونی و روشهای اجرایی بانکداری جدید
۶۷	مقدمه
۶۹	۱. اهداف و وظایف نظام بانکی
۶۹	۱-۱. اهداف نظام بانکی
۶۹	۱-۲. وظایف نظام بانکی
۷۱	۲. ابزارهای سیاست پولی در نظام بانکداری بدون ربا
۷۳	۳. تجهیز منابع در سیستم بانکداری بدون ربا
۷۵	۳-۱. بستانکاران متفرقه
۷۶	۴. روشهای تخصیص منابع در قانون عملیات بانکی بدون ربا
۷۷	۴-۱. قرض الحسنه
۸۴	۴-۲. عقود اسلامی سرمایه گذاری
۸۴	۴-۲-۱. مضاربه
۹۲	۴-۲-۲. مشارکت مدنی
۱۰۲	۴-۲-۳. مشارکت حقوقی

شماره صفحه

۱۰۴	۴-۲-۴. سرمایه گذاری مستقیم
۱۰۴	۴-۲-۵. فروش اقساطی
۱۰۶	۲-۵-۱. فروش اقساطی مسکن
۱۰۷	۲-۵-۲. فروش اقساطی وسایل تولید، ماشین آلات و تأسیسات
۱۰۸	۲-۵-۳. فروش اقساطی مواد اولیه، لوازم یدکی و ابزار کار
۱۱۱	۴-۲-۶. معاملات سلف
۱۱۷	۴-۲-۷. اجاره به شرط تملیک
۱۱۷	۴-۲-۸. جماله
۱۱۸	۴-۲-۹. مزارعه، مساقات و خرید دین
۱۲۱	فصل چهارم: مشکلات بانکداری بدون ربا در ایران
۱۲۳	مقدمه
۱۲۴	۱-۴. نکاتی در خصوص روش تحقیق
۱۲۷	۲-۴. استخراج نتایج پرسشنامه ها
۱۲۷	الف) مراجعه کنندگان
۱۳۰	ب) رؤسای شعب
۱۳۶	ج) کارگزاران تسهیلات
	۳-۴. مشکلات اجرای قانون بانکداری بدون ربا از دیدگاه برخی از کارشناسان و صاحب نظران اقتصادی
۱۴۲	الف) مشکلات کلی اجرای بانکداری بدون ربا
۱۵۳	ب) مشکلات اجرای قانون در ارتباط با تخصیص و تجهیز منابع
۱۶۳	۴-۴. جمع بندی مشکلات
۱۶۳	الف) مشکلات کلی مربوط به جایگزینی نظام بانکداری جدید
۱۶۸	ب) مشکلات مربوط به مجریان قانون عملیات بانکی بدون ربا
۱۷۳	ج) مشکلات مربوط به مراجعه کنندگان

۱۷۵	فصل پنجم: راه حل های اصلاحی
۱۷۷	مقدمه
۱۷۷	الف) راه حل های کلی
۱۷۷	۱. استفاده از روش وام متقابل در بانکداری بدون ربا
۱۸۱	۲. پایه ریزی نظام بانکی بر اساس نرخ بازگشت سرمایه و سود سهام
۱۹۵	ب) اصلاحات پیشنهادی برای بهبود وضعیت فعلی عملیات بانکی جدید کشور (رفرم)
۲۰۶	فهرست منابع

مقدمه

بررسی بانکداری بدون ربا در ایران مستلزم شناخت روند تکوین بانکداری بدون ربا در جهان است. زیرا، اولاً بانکداری جدید در ایران ادامه روندی است که از ۱۹۷۵ با تشکیل بانک توسعه اسلامی و تأسیس بانک‌های متعدد اسلامی در کشورهای اسلامی نضج گرفته و تکامل یافته است؛ به گونه‌ای که نظام بانکداری بدون ربا نقطه اوج این حرکت به حساب می‌آید. ثانیاً از لحاظ شکلی و قانونی کامل‌ترین نوع بانکداری بدون ربا است که طی دو دهه اخیر پا به عرصه وجود گذاشته است. ثالثاً از آنجا که عملیات بانکی بدون ربا در سایر کشورهای اسلامی به‌ویژه جمهوری اسلامی پاکستان الهام گرفته و با توجه به نظریات مرحوم شهید صدر کامل گردیده است. از این رو شناخت روند تکوین و تحول بانکداری بدون ربا در جهان لازمه بررسی بانکداری جدید در ایران است.

به همین منظور، فصل اول بدین امر اختصاص یافت، به گونه‌ای که تصویر روند تکاملی بانکداری بدون ربا در جهان از ۱۹۶۰ آغاز شده و به کامل‌ترین نوع خود قبل از برقراری قانون بانکداری جدید در ایران یعنی در جمهوری اسلامی پاکستان ختم شده است.

فصل دوم به تبیین روند تکوین و تحول بانکداری بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده و روند تکاملی آن به صورت تحول زمانی پی‌گیری شده است این روند تا تصویب قانون بانکداری بدون ربا در مجلس شورای اسلامی دنبال شده است.

از آنجا که این قانون تنها قانون در دسترس عموم بوده است و بررسی و ارزیابی عملکرد نظام بانکی جدید در موارد متعدد به موادی از قانون یا آئین‌نامه یا دستورالعمل‌های اجرایی استناد داده می‌شد و همچنین مشکلات حادث شده نیز در موارد متعدد به علت وجود برخی

دستورالعمل‌ها یا تخطی از آئین‌نامه یا دستورالعمل‌های اجرایی بود، یک فصل مستقل به تبیین قانون، آئین‌نامه و دستورالعمل‌های اجرایی اختصاص یافت تا به‌طور هم‌زمان مورد ملاحظه قرار گیرد، چراکه حالت ادغام شده این سه در دسترس نیست.

فصل چهارم اختصاص به ارائه نتایج پرسش‌نامه‌ها و تحقیقات میدانی پژوهشگران دارد. مشکلات عملی بانکداری جدید در ایران براساس پرسش‌نامه‌ها و تحقیقات مختلفی که توسط کارکنان سیستم بانکی انجام شده بود، در این فصل به‌طور خلاصه مطرح شده است جمع‌بندی مشکلات نیز در پایان فصل ذکر گردیده است.

در فصل پنجم یک سلسله راه‌حل‌ها یا مقدماتی شامل راه‌حل‌های کلی و اصلاحات پیشنهادی برای بهبود این نظام مطرح گردیده است. راه‌حل‌های کلی استفاده از وام متقابل مردود شمرده شده و سهامی کردن عملیات سرمایه‌گذاری بانکی به‌عنوان روش مقبول و عملی مورد پذیرش قرار گرفته است در پایان فصل نیز اصطلاحات و فرم‌های پیشنهادی به‌طور خلاصه مطرح شده است.